

PRIKAZI/BOOK REVIEWS

Milan Sovilj, ČESKOSLOVENSKO-JUGOSLÁVSKÉ VZTAHY V LETECH 1939–1941: OD ZÁNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY DO OKUPACE KRÁLOVSTVÍ JUGOSLÁVIE, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 350.

Jugoslovensko-čehoslovački odnosi već duže vreme privlače pažnju znatnog broja istraživača. To je s obzirom na tradicionalne veze i na mnoge istorijske analogije u političkom, ekonomskom i kulturnom razvoju tih dveju zemalja sasvim razumljivo. Kao države koje su nastale skoro u isto vreme kao rezultat Prvog svetskog rata i koje su isto tako doživele (iako pod drugim uslovima i sa bitnim razlikama u kasnijem razvoju događaja) slom i okupaciju neposredno pre i za vreme Drugog svetskog rata, uspostavile su u prvoj polovini 20. veka ne samo intenzivne diplomatske kontakte nego i različite nezvanične veze. Upravo jednim od najturbulentnijih perioda u jugoslovensko-čehoslovačkim odnosima između 1939. i 1941. godine u kojem se međusobne veze nisu odvijale samo putem diplomatskih izveštaja i razgovora visokih državnih predstavnika bavi se knjiga istoričara Milana Sovilja.

Milan Sovilj je proučavanju jugoslovensko-čehoslovačkih odnosa posvetio veći deo svoje dosadašnje naučne delatnosti. Pre šest godina je u Beogradu bila objavljena njegova monografija o kulturnim vezama između Titove Jugoslavije i Čehoslovačke neposredno nakon Drugog svetskog rata. Svoje doktorske studije u Institutu za svetsku istoriju Filozofskog fakulteta Karlovog univerziteta u Pragu vezao je za sličnu temu, ovog puta sa naglaskom na završnu fazu međuratnog perioda. Sovilj je tako u septembru 2015. nakon šest godina vrlo intenzivnog, detaljnog i preciznog istraživanja uspešno odbranio disertaciju koju je već naredne godine u dopunjenom i nešto prerađenom obliku objavila izdavačka kuća praškog Filozofskog fakulteta.

Soviljova knjiga o odnosima između Čehoslovačke i Jugoslavije obuhvata period od raspada čehoslovačke države u martu 1939. do sloma Kraljevine Jugoslavije u Aprilskom ratu 1941. godine. Osim opširnog uvoda, u kojem Sovilj iscrpno analizira korišćene izvore i rezultate dosadašnjeg istraživanja te problematike, rad se sastoji od ukupno četiri obimna poglavlja. Autor čitaocu najpre upoznaje sa složenim prilikama koje su od druge polovine tridesetih godina vladale u međunarodnim odnosima na evrop-

skom kontinentu i koje su bitno uticale na do tada uske i u osnovnim linijama čvrste jugoslovensko-čehoslovačke veze. Sovilj tako pokazuje kako je Hitlerov ofanzivni, u mnogim aspektima čak agresivni spoljnopolički kurs snažno slabio položaj Male Antante i kako su se u takvim prilikama počeli naglo (iako u početku ne sasvim očigledno i zvanično) menjati prioriteti dela jugoslovenskog političkog vrha i njegova strategija prema Nemačkoj. Dok se Čehoslovačka, zbog nerešenog položaja nemačke manjine, trudila da odbrani od sve većeg i brutalnijeg pritiska Hitlera, Jugoslavija se u međuvremenu našla u tako komplikovanom međunarodnom položaju u kojem nije mogla, niti htela da daje garancije svom nekadašnjem bliskom savezniku. Bez obzira na iskrene simpatije prema Čehoslovačkoj, koje su u toku burne 1938. godine bile očigledne ne samo među studentima nego i u široj javnosti, Jugoslavija je tiho prihvatila Minhenski sporazum i tako priznala Nemačkoj pravo na Sudete.

Kraj sudetske krize i raspad Čehoslovačke u martu 1939. godine značile su početak nove etape u jugoslovensko-čehoslovačkim odnosima. Prvenstveno, nestali su direktni zvanični odnosi, iako je Jugoslavija i dalje imala svoje diplomatsko predstavništvo u Pragu. Umesto njih uspostavljeni su različiti neformalni kontakti. Jedna od najvećih prednosti Soviljove knjige je da detaljno opisuje slučajeve i primere koji su pokazivali ambivalentnu i krajnje komplikovanu prirodu tih odnosa. Sovilj tako u drugom poglavlju analizira aktivnosti čehoslovačke političke i vojne emigracije u Jugoslaviji (npr. nekadašnjeg poslanika u Beogradu Jaroslava Lipe, bivšeg ministra socijalnih pitanja Čehoslovačke Jaromira Nečasa, bivšeg ministra poljoprivrede vlade Protektorata Češka i Moravska Ladislava Karela Fajerabenda i potpukovnika Františka Hikea), njen neizvestan položaj i odnose sa nekim od vodećih jugoslovenskih političara. Autor pokazuje da dok su jugoslovenski politički krugovi i nadalje ostajali uzdržani i oprezni u komunikaciji sa čehoslovačkom emigracijom (iako su njene aktivnosti uglavnom tolerisali i krili od nemačkih diplomata i agenata), brojna češka i slovačka manjina u Kraljevini Jugoslaviji je prema svojim sunarodnicima pokazala više razumevanja i solidarnosti.

U jugoslovensko-čehoslovačkim odnosima na početku Drugog svetskog rata oslikavali su se i neki unutrašnji problemi Kraljevine Jugoslavije. Sovilj u više navrata analizira analogije koje

su se posle raspada Čehoslovačke pojavile u vezi sa aktuelnim pokušajima rešavanja hrvatsko-srpskih odnosa. Dok je većina srpskih političara i štampe sudetsku krizu i kraj čehoslovačke države doživela kao komplikaciju i opasan presedan, u hrvatskom javnom prostoru su se već tada javljali glasovi koji su u takvom razvoju događaja videli priliku ili makar inspiraciju za radikalno rešenje hrvatskog pitanja u Jugoslaviji. Ta vrsta komentara javljala se na primer u listovima *Hrvatski dnevnik*, koji je podržavao Hrvatsku seljačku stranku ili *Hrvatski narod*, čiji je urednik bio Mile Budak. Iako Sovilj navodi da je na osnovu postojeće građe teško odrediti u kojoj meri je sporazum Cvetković-Maček iz avgusta 1939. godine bio potpisan pod opštim uticajem čehoslovačke krize, već sami oglasi koji su se u vezi sa raspadom Čehoslovačke pojavili, pokazali su da je jugoslovenska javnost pratila ta burna zbivanja sa neizvesnošću oko vlastite sudbine.

Iako je Jugoslavija nakon uspostavljanja Protektorata Češka i Moravska morala i nadalje da balansira između Nemačke i zapadnih saveznika (uglavnom Velike Britanije), njeni vodeći političari ipak nisu prihvatili sve odredbe Hitlerovog novog poretka. To je bilo više nego uočljivo na primeru odnosa sa Slovačkom, kojem Sovilj posvećuje treće poglavlje knjige. Iako su bili uspostavljeni međusobni diplomatski i ekonomski kontakti, odnos Jugoslavije prema toj novoj državi u srednjoj Evropi je sve do Aprilskog rata 1941. godine ostajao više nego suzdržljiv. Slovačka je ne samo za srpske političke krugove, nego čak i za neke hrvatske političare i deo štampe bila glavni krivac za raspad zajedničke države sa Česima i Hitlerova veštačka tvorevina. Po njihovom mišljenju upravo iz tih razloga nije mogla da postane autentična i suverena nacionalna država slovačkog naroda. Za srpske političare je bila potpuno neprihvatljiva i saradnja dela slovačkog vođstva s predstavnicima ustaške emigracije. Sovilj u vezi sa tom pretežno negativnom recepcijom Slovačke u jugoslovenskom javnom prostoru opširno opisuje i reakcije pripadnika slovačke manjine. U tim delovima knjige iznosi dosad manje poznate ili čak potpuno nove činjenice o ponašanju slovačke manjine uoči raspada Kraljevine Jugoslavije i o njenoj kritici prema novoj slovačkoj državi na čelu sa Jozefom Tisom. Sovilj na osnovu detaljnog istraživanja u bratislavskom arhivu i analize štampe slovačke manjine u Jugoslaviji objašnjava glavne razloge takvog stanja. Iako su Slovaci na jugoslovenskoj teritoriji za razliku od češke manjine u velikoj meri sačuvali svoj nacionalni

identitet, velika većina njih je raspad Čehoslovačke smatrala za veliki gubitak i traum. Novi Tisov režim nisu prihvatili i zbog toga što je od početka postojanja slovačke države vodio represivnu politiku prema evangeticima, veroispovesti kojoj je upravo pripadao znatan broj Slovaka koji su živeli na jugoslovenskom prostoru. Sve to je na kraju vodilo prilično otežanom razvoju odnosa između Jugoslavije i novonastale Slovačke.

U poslednjem poglavlju Sovilj se bavi nekim aspektima jugoslovensko-čehoslovačkih odnosa neposredno pre Aprilskog rata. Jugoslavija je i nadalje bila za čehoslovačku emigraciju tranzitna zemlja, iako u mnogo manjoj meri nego prethodnih meseci. Posle vojnog sloma Francuske u junu 1940. godine nastao je za emigrante iz bivše Čehoslovačke neugodan period pun nesigurnosti i iščekivanja. Poslednji uspon njihovih aktivnosti vezan je za promene političkog stanja u Jugoslaviji krajem marta 1941. kada se mnogima od njih nakon dugih meseci opet vratila nada u mogući rasplet aktuelne evropske krize. Kapitulacija Jugoslavije u Aprilskom ratu značila je definitivni kraj takvog načina saradnje. Sovilj navodi da iako se u proleće 1941. godine završila jedna faza jugoslovensko-čehoslovačkih odnosa, mnoge osnove te politike iz međuratnog perioda javile su se i u novim okolnostima, na primer u obliku saradnje između jugoslovenske i čehoslovačke izbegličke vlade u Londonu.

Milan Sovilj je svojom novom knjigom značajno doprineo poznavanju jugoslovensko-čehoslovačkih odnosa, i to ne samo u periodu od 1939. do 1941. godine. Kao i u svojim ostalim radovima, pristupio je obradi teme više nego precizno, sistematično i sa željom da čitaocu pruži što više novih informacija i saznanja. Sovilj je tokom svog istraživanja skupljao građu u ukupno 16 arhiva. Osim velikog broja čeških, slovačkih i srpskih, posetio je i Hrvatski državni arhiv, Arhiv Republike Slovenije i Politički arhiv Ministarstva spoljnih poslova u Berlinu (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts). Heuristička podloga Soviljove knjige je tako bez ikakvog preterivanja ugledna i fascinantna. Isto tako deluju i prilozi, koji osim dosad nepoznatih i neobjavljenih fotografija, sadrže i biografske skice čehoslovačkih i jugoslovenskih političara, diplomata ili oficira. Sve to čini Soviljov rad kvalitetnim, čitljivim i zanimljivim istoriografskim delom.

Boris Mosković